

Окремі аспекти грамотного вживання термінів експертами у професійній діяльності

Ірина Петрова

доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1652-6715>, e-mail: ekobezpeka.ira@gmail.com

Інна Копитіна

науковий співробітник лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6713-3995>, e-mail: inna_190562@ukr.net

З'ясовано, що грамотність — це не лише орфографія та пунктуація, а й уживання слів за їх лексичним значенням. На прикладах продемонстровано правильне вживання деяких термінів.

Ключові слова: Український правопис; терміни; слова-синоніми; висновок експерта; наукові праці.

Certain Aspects of the Competent Use of Terms by Experts in their Professional Activities

Iryna Petrova, Inna Kopytina

It was found that literacy is not only spelling and punctuation, but also the use of words according to their lexical meaning. The correct use of some terms is demonstrated by examples.

Keywords: Ukrainian spelling; terms; synonyms; expert opinion; scientific works.

Будь-яка наукова робота: стаття, дисертація, монографія — має бути правильно оформлена. До вимог з оформлення належить поміж іншого грамотність тексту. Звернімося до тлумачного словника. Іменник *грамотність* походить від прикметника *грамотний*, який означає: «1. Який вміє читати й писати. 2. Який вміє граматично правильно писати. // У якому немає граматичних і стилістичних помилок» [1]. Тобто грамотність — це не лише відсутність орфографічних і пунктуаційних помилок у тексті, а й правильне вживання слів залежно від їхнього значення та стилю мовлення.

Правила орфографії та пунктуації введено в Українському правописі, затвердженому 01.03.2026 р. Національною комісією зі стандартів державної мови. Офіційно він діє з 28.03.2026 р. [2] (Нову редакцію Українського правопису 2019 р. схвалили Кабінет Міністрів України, а також Президія НАН України і Колегія Міністерства освіти і науки України й затвердила Українська національна комісія з питань правопису [3—5].)

Якщо є сумнів у тому, як правильно вживати слова залежно від їхнього значення, треба шукати відповідь у тлумачних словниках і спеціальних сучасних довідниках. У цьому стануть у пригоді електронні ресурси: словники [1, 6], онлайн-коректор [7], сторінка Вікіпедії «Довідка: Список типових мовних помилок» [8] та ін.

Фахівці неодноразово приділяли увагу слововживанню термінів у законодавчих актах і висновках експертів [9—11], на жаль, і сьогодні непоодинокими є випадки нехтування вимогами сучасного правопису, а питання залишається невирішеним. Тож звернімося до прикладів.

Експерти й учені-криміналісти часто не розрізняють значення слів «використовувати», «користуватися», «застосовувати» й «послугуватись» і уживають їх недоречно. Найчастіше в текстах натрапляємо на **використовували** методи для досягнення поставленої в статті мети, **використали** висновок експерта в судовому засіданні, **використовували** довідкову літературу

замість *застосовували методи, скористалися висновком експерта, послуговувалися довідковою літературою*. Справа в тому, що використати щось можна лише один раз (наприклад, експерти-хіміки використовують ті чи ті матеріали під час проведення лабораторних досліджень), користуватися можна багаторазово якимись матеріальними об'єктами, а застосовувати й послуговуватись чимось нематеріальним (знаннями, методами тощо).

У наукових статтях і монографіях автори часто пишуть *причинно-наслідкові зв'язки*, що не відповідає лексичному значенню слова. У сучасній українській мові, коли йдеться про причину, правильніше та стилістично краще вживати прикметник *причинний* (науковий, лінгвістичний, філософський контекст: *причинний зв'язок, причинний сполучник, причинний ланцюг*). Слово *причинний* частіше вживається в значенні «божевільний, несповний розуму» (наприклад, у баладі «Причинна» Т. Шевченка: «*Не русалонька блукає: // То дівчина ходить, // Сама не зна (бо причинна), // Що такеє робить*»).

Наведемо ще один приклад. Повсякчас у спеціальній літературі трапляється прикметник *функціональний* і ніколи автори не вживають прикметник *функційний*, а Український правопис віддає перевагу саме цьому слову. *Функційний* означає «пов'язаний із функцією», *функціональний* — «пов'язаний із виконанням функцій», «пов'язаний із функціоналом (математичним терміном)». Саме тому вживати їх треба обмірковано: як математичний термін — *функціональний простір*, як лінгвістичний термін — *функціональний стиль*, але *функційний аналіз, функційна структура*.

На жаль, учені-криміналісти й експерти практично не дослуховуються до порад лінгвістів і аргументують неправильне вживання термінів у такий спосіб: «Так написано в наших методиках», «Ми завжди так писали». Така позиція є доволі сумною, оскільки, на наше переконання, науковці мають бути взірцем для всіх громадян: намагатися правильно вживати слова як у наукових публікаціях, так і в повсякденному житті.

Перелік джерел посилання

1. Грамотний / Словник UA. Портал української мови та культури : вебсайт. URL: <https://surl.li/uppvzl> (дата звернення: 18.04.2026).
2. Український правопис : офіц. вид. Київ, 2026. 426 с. URL: <https://surl.li/cbryqx> (дата звернення: 18.04.2026).
3. Питання українського правопису : постанова КМУ від 22.05.2019 р. № 437 (утрат. чин.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.04.2026).
4. Про нову редакцію Українського правопису : постанова Президії НАН України від 24.10.2018 р., протокол № 22/10, і рішення Колегії МОН України від 24.10.2018 р., протокол № 10/4-13 / Український правопис. Київ, 2019. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Pravopys.2019/ukr.pravopys-2019.pdf> (дата звернення: 18.04.2026).
5. Рішення Укр. нац. комісії з питань правопису від 22.10.2018 р., протокол № 5 / Український правопис. Київ, 2019. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Pravopys.2019/ ukr.pravopys-2019.pdf> (дата звернення: 18.04.2026).
6. Великий тлумачний словник української мови. URL: <https://1531.slovaronline.com/> (дата звернення: 18.04.2026).
7. OnlineCorrector. URL: <https://onlinecorrector.com.ua/> (дата звернення: 18.04.2026).
8. Довідка: Список типових мовних помилок / Вікіпедія : вебсайт. URL: <https://surl.li/gxtkmi> (дата звернення: 18.04.2026).
9. Кіпушева Т., Копитіна І., Духненко Д. Щодо потреби в українізації термінології Закону України «Про судову експертизу». 30 років Закону України «Про судову експертизу»: сучасний стан та перспективи вдосконалення : зб. мат-лів всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 15.02.2024). Одеса, 2024.
10. Кіпушева Т., Духненко Д., Копитіна І. Оптимальні шляхи українізації термінологічного апарату судової експертизи. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річ. ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (Харків, 10.11.2023). Харків, 2023. С. 180—182. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Kwin74kcc8IVhymxGLXW0EAccvxnpzA6/view> (дата звернення: 18.04.2026).

11. Кіпушева Т., Копитіна І., Духненко Д. Термінологія судової експертизи: шляхи українізації. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річ. від дня народж. М. С. Романова (Харків, 17.05.2024). Харків, 2024. С. 103—105. URL: <https://surl.li/ixtqez> (дата звернення: 18.04.2026).